

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У КОНТЕКСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

М.Я. Височанська

*Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net; ORCID: 0000-0003-2116-9991*

У статті проаналізовано та обґрунтовано сучасний стан аграрної сфери України та транскордонної співпраці із сусідніми країнами Європейського Союзу. Визначено основні завдання та вплив транскордонного співробітництва. Сформовано концептуальну модель розвитку транскордонного співробітництва в аграрній сфері, яка передбачатиме послідовність оцінки розвитку прикордонних територій по обидва боки кордону. Визначено базові показники оцінки ефективності транскордонної співпраці щодо еколого-економічного та соціального розвитку єврорегіонів, а також проаналізовано показники на прикладі таких прикордонних регіонів України, як: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька обл. Охарактеризовано нинішній стан єврорегіонів України та надані рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності, активізації господарської діяльності єврорегіонів, які ґрунтуються на периферії, прогнозуванні природно-ресурсної бази господарств. Доведено, що для ефективного розвитку еколого-економічних основ аграрного сектору доцільно запровадити економічні інструменти щодо реалізації експортного потенціалу аграрного сектору економіки, які і будуть поєднані між собою за такими аспектами: інституційно-регуляторним, організаційно-економічним, виробничо-технологічним та інформаційно-комунікаційним і дасть змогу підвищити функціональну спроможність превентивних механізмів захисту національних та регіональних інтересів на прикордонних територіях по обидва боки кордону й сформує передумови для зміцнення еколого-економічної та зовнішньоекономічної діяльності транскордонних і прикордонних регіонів.

Ключові слова: *прикордонні території, еколого-економічні показники, охорона навколишнього середовища, валово регіональний продукт, валово внутрішній продукт, регіон.*

ВСТУП

Роль транскордонного співробітництва (далі ТКС) зростає за сучасних умов розширення процесів глобалізації, звідси виникають нові можливості для господарських вітчизняних підприємств підвищувати їх конкурентоспроможність на ринку. В Європі прикордонні території, більша частина яких менш розвинуті, аніж центральні, в такому випадку ЄС спрямовує свою регіональну політику на ліквідацію непропорційності розвитку своїх регіонів, а також підвищення добробуту населення. Щодо ситуації в Україні, то проблема постає в західних прикордонних територіях, розвиток яких ґрунтується на периферії, на відміну від інших регіонів країни. Основними цілями розвитку транскордонного співробітництва постає використання но-

вих можливостей у вирішенні проблем, які виникають із територіальним розвитком прикордоння, нівелювання цих самих кордонів, забезпечення розвитку добробуту місцевого населення. Транскордонне співробітництво в аграрному секторі передбачає об'єднання трудових, фінансових, матеріальних ресурсів із метою досягнення спільних цілей країн, а особливо при наявності суміжних кордонів.

Метою дослідження є аналіз проблем розвитку аграрної сфери в контексті транскордонного співробітництва, а також визначення його перспектив на прикордонних територіях по обидва боки кордону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Над вирішенням проблематики аграрного сектору у контексті транскордонного

співробітництва працювали такі вчені, як: І.Є. Павлік, Н.А. Мікула, В.В. Толкованов, Н.А. Цимбаліста, А. Мокій, М. Мальський, М. Янків, С. Писаренко. Особливості розвитку транскордонного співробітництва України та Польщі в аграрній сфері висвітлені в працях таких вчених, як: І.В. Артёмов, З.С. Варналій, В.В. Гоблик, Р. Гришко, Л. Савош, С. Нездоймінов, О. Федунь, О. Присяжнюк, Л. Савош, Л. Михальчук. На сьогодні залишається актуальним та водночас дискусійним питанням еколого-економічні засади розвитку аграрного сектору у контексті транскордонного співробітництва.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження стану транскордонного співробітництва щодо аграрної сфери проводилося із застосуванням загальнонаукових і специфічних методів дослідження, основним з яких були методи аналізу та синтезу. Розглянуто теоретичні основи ТКС на основі інформації, отриманої із вітчизняних літературних джерел, наукових публікацій та Інтернет-ресурсів. Використано законодавчі та нормативно-правові акти України, ЗУ «Про транскордонне співробітництво», а також Програма Транскордонного Співробітництва на період 2021–2027 рр.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних та інших відносин між суб'єктами й учасниками сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [1].

На сьогодні у вітчизняних та іноземних працях лише здійснюються перші дії до системних досліджень щодо аграрної сфери в контексті транскордонного співробітництва. Основні дослідження стосуються співробітництва України та Польщі, яке сформовано у повоєнний період, од-

нак, значного ефекту на той час не давало. Вивчаючи різні форми співробітництва як транскордонного, так і міжрегіонального, ефективним інструментом в українсько-польському співробітництві є програма ТКС Польща–Білорусь–Україна [2]. На договірній основі сформувалася співпраця з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією. Це, насамперед, угоди про співробітництво між місцевими органами самоврядної й виконавчої влади Закарпаття, Волині, Львівщини з адміністративно-територіальними одиницями сусідніх країн та угоди про добросусідські відносини й співробітництво між Україною та сусідніми державами [3]. Наразі Україна має найрозвинутішу мережу транскордонної співпраці саме з Польщею.

Основними завданнями розвитку транскордонного співробітництва мають бути:

- підвищення конкурентоспроможності українських регіонів, зокрема прикордонних;
- сприяння гармонійній інтеграції України та її регіонів у загально-європейський простір;
- розвиток національного законодавства у галузі транскордонного співробітництва з урахуванням основних рекомендацій Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій;
- підготовка кваліфікованих кадрів для реалізації проектів та програм транскордонного співробітництва;
- реалізація фундаментальних досліджень із питань розвитку транскордонного співробітництва, теоретичних основ, форм і механізмів транскордонного співробітництва з урахуванням світового, а особливо, європейського досвіду, кращих вітчизняних та зарубіжних практик у цій галузі [4].

Транскордонне співробітництво України із країнами Європейського Союзу надає більші можливості щодо раціонального використання свого географічного розташування в Європі, адже західний кордон України став східним кордоном Європейського Союзу. Однак, необхідно враховува-

ти пріоритетні напрями транскордонного співробітництва у системі загально-регіонального розвитку.

За виникнення проблем суміжних країн, виникає потреба у взаємовигідних та скоординованих діях, які будуть спрямовані на вдосконалення транскордонного співробітництва, а це, своєю чергою, надає можливості активізації господарської діяльності територій регіонів, які ґрунтуються на периферії, підвищення конкурентоспроможності підприємств, господарств, організацій, а також прогнозування природно-ресурсної бази господарств.

Транскордонне співробітництво сприяє:

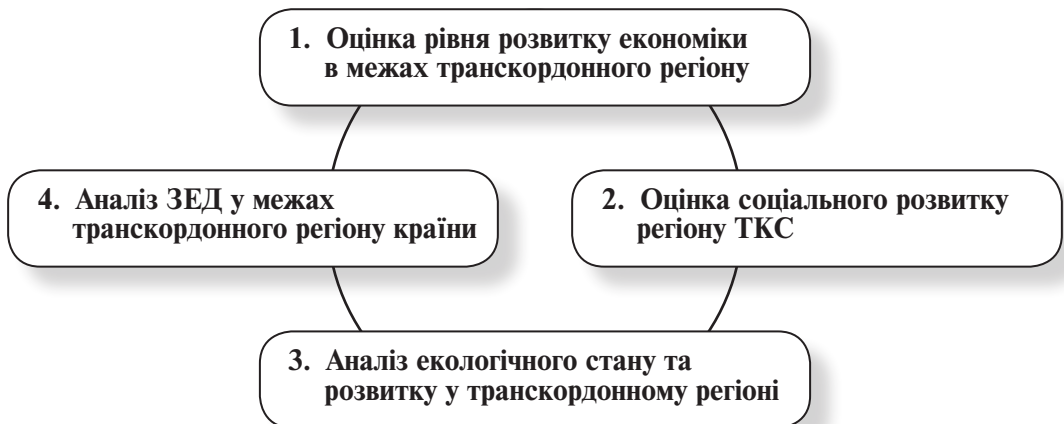
- зміцненню взаємної довіри та безпеки;
- активізації торговельно-економічного співробітництва;
- залученню іноземних інвестицій для реалізації спільних проєктів;
- спільному використанню енергетичних ресурсів;
- виробленню спільної стратегії охорони довкілля;
- розвитку транспортної та прикордонної інфраструктури;
- взаємодії у сфері боротьби з нелегальною міграцією та організованою злочинністю;
- ефективному використанню людських ресурсів шляхом створення спільного ринку праці;

- поглибленню культурних та комунікаційних зв'язків;
- розвитку туризму;
- боротьбі з наслідками стихійних лих та екологічних катастроф (паводки, землетруси та ін.) [5].

У вітчизняній та зарубіжній літературі виділяють багато методів визначення оцінки транскордонної співпраці з огляду еколого-економічного розвитку регіонів. Куцаб П.А. [6] розробив ознаки, а також виділив основні принципи, на яких базується ТКС і зазначає, що ні у науковій літературі, ні у законодавчих та нормативно-правових актах немає єдиного підходу до формування моделей та форм транскордонної співпраці. Для того, щоб визначити розвиток транскордонної співпраці у контексті аграрної сфери, необхідно дослідити та проаналізувати еколого-економічне й соціальне становище у транскордонному регіоні.

Послідовність оцінки розвитку ТКС надано у сформованій концептуальній моделі на *рис.*

Школа І.М. та Короб Б.М. [7] виділяють низку показників для аналізу та оцінки ефективності транскордонної співпраці, однак, з огляду на алгоритм концептуальної моделі, можна виділити основні показники оцінки розвитку ТКС для кожної складової (*табл. 1*).

Концептуальна модель оцінки розвитку транскордонного співробітництва в аграрній сфері
Примітка: розроблено на основі [7].

Таблиця 1. Загальні соціальні та еколого-економічні показники ефективності ТКС

Показник	Значення
<i>Оцінка рівня розвитку економіки в межах транскордонного регіону</i>	
Валовий регіональний продукт	Рівень розвитку економіки в даному регіоні
<i>Оцінка соціального розвитку регіону ТКС</i>	
Рівень безробіття по території	Відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного та працездатного населення
Рівень заробітної плати по території	Середня заробітна платня одного працівника
<i>Аналіз екологічного стану та розвитку у транскордонному регіоні</i>	
Рівень забруднення території	Загальний обсяг відходів, накопичених упродовж експлуатації, у місцях видалення відходів
Природоохоронні заходи	Витрати на охорону навколишнього природного середовища
<i>Аналіз ЗЕД у межах транскордонного регіону</i>	
Обсяги зовнішньої торгівлі товарами	Загальні обсяги експорту та імпорту в тис. дол. США

Примітка: розроблено на основі даних [7].

Зазначимо, що для подальшої оцінки транскордонного співробітництва виокремимо такі прилеглі західні території України до ЄС, як Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська.

Визначені основні показники транскордонної співпраці за концептуальною моделлю оцінки, які стосуються соціального та еколого-економічного розвитку ТКС (табл. 1).

Використовуючи вище зазначені методи оцінки ефективності й конкурентоспроможності західних регіонів України, для прикладу, наведемо статистичні дані ВВП і ВРП для того, щоб проаналізувати економічний розвиток (в обраних раніше регіонах) та оцінимо рівень розвитку економіки в межах транскордонного регіону (табл. 2).

За даними табл. 2 можна побачити, що у західних регіонах України впродовж

Таблиця 2. Динаміка обсягів ВРП у західних регіонах України за 2015–2020 рр.

Роки	Україна загалом		Регіони (області) України									
			Волинська		Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька	
	ВВП	Іврп	ВВП	Іврп	ВВП	Іврп	ВВП	Іврп	ВВП	Іврп	ВВП	Іврп
2015	1988544	1.0	31688	0,628	28952	0,687	45854	0,434	94690	0,210	18506	1,075
2016	2385367	1.0	35744	0,667	32390	0,736	51404	0,464	114842	0,208	21239	1,123
2017	2983882	1.0	51972	0,574	43043	0,693	63850	0,467	147404	0,202	28591	1,044
2018	3560596	1.0	60448	0,589	52445	0,679	78443	0,454	177243	0,201	33903	1,050
2019	3978400	1.0	75660	0,526	61335	0,649	86702	0,459	214453	0,186	41661	0,955
2020	4194102	1.0	75660	0,554	61335	0,684	86702	0,484	214453	0,196	41661	1,007

Примітка: розраховано автором на основі [8].

Таблиця 3. Динаміка обсягів експорту та імпорту у західних прикордонних регіонах України за 2015–2020 рр.

Роки	Україна загалом		Регіони (області) України			
	Експорт	Імпорт	Волинська		Закарпатська	
			Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
2015	38 127 149,7	37 516 443,0	631 693,7	266 668,6	1 094 379,6	1 011 507,0
2016	36 361 711,2	39 249 797,2	611 874,2	1 130 757,2	1 211 902,4	1 133 380,9
2017	43 264 736,0	49 607 173,9	689 287,7	1 334 974,0	1 446 423,2	1 341 735,6
2018	47 334 987,0	57 187 578,0	719 980,9	1 368 504,4	1 658 975,7	1 515 819,8
2019	50 054 605,8	60 800 173,1	694 002,3	1 455 943,0	1 489 957,9	1 471 227,2
2020	49 212 901,3	54 091 267,8	643 061,8	1 316 097,1	1 349 706,1	1 256 733,8

Роки	Регіони (області) України					
	Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
2015	373 000,4	294 496,8	1 206 324,8	1 447 944,9	108 294,5	78 384,1
2016	573 736,5	405 969,7	1 275 566,1	1 699 411,8	119 319,1	95 758,4
2017	665 400,5	637 204,4	1 585 154,1	2 180 388,2	149 780,6	113 196,8
2018	871 353,5	833 540,8	1 895 635,5	2 707 300,7	200 132,6	139 620,2
2019	911 442,7	831 778,5	2 202 053,5	3 087 739,0	213 837,3	208 610,0
2020	757 803,4	641 234,1	2 323 155,9	3 445 776,5	168 599,4	171 759,1

Примітка: розраховано автором на основі [8].

2015–2020 рр. відбувалося зростання ВРП на душу населення, однак, розраховані індекси є невисокими на відміну від Чернівецької обл., що показує найкращий ступінь розвитку економіки в цьому регіоні України серед інших.

Зазначимо, що для підвищення конкурентоспроможності регіонів важливим чинником є нарощування експорту та імпорту товарів і послуг, дані показники характеризують наскільки швидко Україна в цих регіонах може подолати економічну кризу, підвищити добробут населення, сприяти стабільному економічному розвитку. У табл. 3 наведені статистичні дані про динаміку експорту й імпорту товарів та послуг по Україні в західних регіонах.

З табл. 3 можна визначити, що наприкінці 2019 на початку 2020 р. експорт та імпорт усіх західних трансграничних регіонів мав тенденцію до зниження, причиною можуть слугувати проблеми пов'язані із

появою COVID-19, при якому зовнішньоекономічна діяльність країн знизилась, а в деяких призупинилась, що і призвело до зменшення обсягів експорту й імпорту товарів та послуг.

ВИСНОВКИ

Доцільно провести подібне дослідження на прикладі суміжних країн для порівняння рівня розвитку ТКС, таким чином, це допоможе реально оцінити соціальний та еколого-економічний стан розвитку трансграничної співпраці між країнами й визначити подальші перспективні напрями.

Для подальшого проведення дослідження та аналізу розвитку трансграничного співробітництва у контексті аграрного сектору виникає необхідність визначення екологічного рівня трансграничних регіонів, щоб проаналізувати, який рівень екологічної відповідальності має країна. При оцінюванні зовнішньоекономічної діяль-

ності потрібно зауважити, що основними показниками визначення рівня експорту й імпорту товарів та послуг на одну гривню, передусім, слугує ВВП (розраховуючи по Україні) і ВРП за транскордонними регіонами по обидва боки кордону. Для ефективного розвитку еколого-економічних основ аграрного сектору доцільно запровадити економічні інструменти щодо реалізації експортного потенціалу аграрного сектору економіки, які і будуть поєднані між собою за такими аспектами:

інституційно-регуляторним, організаційно-економічним, виробничо-технологічним та інформаційно-комунікаційним і дасть змогу підвищити функціональну спроможність превентивних механізмів захисту національних та регіональних інтересів на прикордонних територіях по обидва боки кордону й сформує передумови для зміцнення еколого-економічної та зовнішньоекономічної діяльності транскордонних і прикордонних регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про транскордонне співробітництво». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 45, ст. 499. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.
2. Програма Транскордонного Співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2014–2020. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua>.
3. Ерфан Є.А. Оцінка напрямів співпраці України з країнами ЄС в умовах прикордонного співробітництва. *Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28–29 квіт. 2017 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. С. 59–62.
4. Мікула Н.А., Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво: посіб. Київ: «Крамар», 2011. 259 с.
5. Артьомов І.В., Варналій З.С., Гоблик В.В. та ін. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: моногр. / за ред. І.В. Артьомова. Ужгород: МПП «Граджа», 2012. 520 с.
6. Куцаб П.А. Теоретико-концептуальні підходи до розвитку транскордонного співробітництва в умовах євроконвергенції. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 15. 2017. С. 384–389.
7. Школа І.М., Короб Б.М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. *Економічні науки. Збірник наукових праць*. № 6. 2010. С. 1–7.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). The Law of Ukraine «On Cross-Border Cooperation», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15-#Text> (Accessed 13 May 2021) [in Ukrainian].
2. Cross-border Cooperation Program Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020, available at: <https://www.pbu2020.eu/en>. [in Ukrainian].
3. Erfan, Ye.A. (2017). Otsinka napryamiv spivpratsi Ukrainy z krayinamy YES v umovakh prykordonnoho spivrobitnytstva [Assessment of the directions of Ukraine's cooperation with the EU countries in the conditions of cross-border cooperation]. *Suchasni ekonomichni, sotsialni ta ekolohichni determinanty aktyvizatsii rozvytku krainy ta yii rehioniv: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Modern economic, social and environmental determinants of activating the development of the country and its regions: materials of the international scientific-practical conference]*. (pp. 59–62). Uzhhorod: Uzhhorod National University Publishing House «Hoverla» [in Ukrainian].
4. Mikula, N.A. & Tolkovanov, V.V. (2011). *Transkordonne spivrobitnytstvo [Cross-border cooperation]*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Artyomov, I.V., Varnaliy, Z.S. & Goblik, V.V. (2012). *Transkordonne spivrobitnytstvo Ukrainy: stan, problemy, perspektivy [Cross-border cooperation of Ukraine: state, problems, prospects]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
6. Kutsab, P.A. (2017). Teoretyko-kontseptual'ni pidkhody do rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva v umovakh yevrokonverhentsiyi [Theoretical and conceptual approaches to the development of cross-border cooperation in the context of Euroconvergence]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 15, 384–389 [in Ukrainian].
7. Sckola, I.M. & Korob, B.M. (2010). Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti transkordonnoho spivrobitnytstva [Methodical approaches to assessing the effectiveness of cross-border cooperation]. *Ekonomichni nauky – Economic sciences*, 6, 1–7 [in Ukrainian].
8. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 19.02.2021